

ERMITES ROMÀNIQUES DEL MONTSENY,

un element imprescindible
del paisatge

Text i fotografies d' **Òscar Farrerons**

Excursió circular pels municipis de Montseny, el Brull i Tagamanent, per descobrir l'art romànic del Parc Natural i Reserva de la Biosfera del Montseny.

Sant Cebrià de la Móra, al municipi de Tagamanent, és una església romànica construïda amb pedra rogenca local.

El Montseny ha estat un massís poblat des de temps immemorial. En el període ibèric es comencen a ocupar de manera estable els turons, mentre que en l'època romana el poblament s'estabilitza principalment al voltant de la vies Ausa i Augusta. És a l'edat mitjana quan es generalitzen els establiments interiors al Montseny, d'una manera dispersa per tot el territori, quan s'intensifica l'explotació dels recursos naturals. Al segle x s'inicia una expansió demogràfica propiciada pel desenvolupament de la producció agrícola, gràcies a l'extensió dels conreus en noves terres, al perfeccionament de l'utilatge agrícola i a la millora dels recursos hidràulics. La creació d'excedents afavorí la creació d'una economia d'intercanvi. És just a la darrereria del

segle x quan s'inicia una gran construcció d'esglésies repartides pertot el territori montsenyenc, cosa que fixa una població que es llança a la colonització del massís. La característica principal d'aquestes esglésies romàniques és la solidesa, que ha permès que arribessin fins als nostres temps. El període romànic és pot definir des de finals del segle x fins a inicis del XIII, de manera que sota aquesta denominació podem trobar edificis de característiques diferents, de perfeccions variades, i també més o menys conservades, ja sigui pel seu manteniment o perquè a vegades la puixança del poble que les allotjava les feu reconstruir per bastir-hi a sobre esglésies més adients als gustos de l'època. A Catalunya, el romànic sempre ha estat un art apreciat, des dels orígens amb Pau Pífferr,

Elies Rogent, Josep Gudiol i Josep Puig i Cadafalch, fins a l'actualitat, amb historiadors de la talla del montsenyenc Antoni Pladevall.

L'art romànic del Montseny no té el reconeixement del romànic de la vall de Boí ni la vistositat de Sant Pere de Rodes. Les esglésies romàniques del Montseny són senzilles, a vegades força humils, amb uns trets comuns del romànic que se solen repetir, com ara l'orientació a l'est de l'absis, l'accés amb porta de mig arc pel costat de migdia, els capitells amb elements vegetals, i algunes petites decoracions amb escacs, trenes, mitges esferes i arcuacions. Tot això és més o menys visible en funció de l'església, però hi ha una característica que no s'ha perdut gairebé mai, un qualitat única que tothom gaudeix però que sols alguns han sabut observar adequada-

ment. L'element que caracteritza la construcció romànica al Montseny és la implantació al lloc. Cap de les esglésies estan emplaçades de manera atzarosa, com no podia ser de cap altra manera, quan el fet de bastir l'església suposava la conquesta del terreny. Totes elles tenen una situació especial al lloc, ja sigui perquè estan en el punt culminant d'un turó que els permet controlar l'entorn, o per ser al centre de la plana a treballar o el lloc de trobada dels masos del poble. La seva situació ha fet que avui el paisatge sigui irrecognoscible sense elles, de la mateixa manera que el seu hipotètic desmuntatge i trasllat a un altre lloc perdien part de la seva ànima. Els mestres d'obra que les van aixecar sabien ja que la relació de l'obra arquitectònica amb l'entorn és fonamental.

SANT MARTÍ DEL MONTSENY

Iniciem l'excursió a l'aparcament que trobem al km 18,1 de la BV-5301. Des d'aquí s'intueix la modesta ermita de Sant Martí del Montseny (també coneguda com Sant Martí Vell) a l'altre costat de la carretera, cap on ens aproximem. Per un estret corriol del GR 5 ens acostem a l'església de Sant Martí, orientada a llevant, amb l'accés coronat pel senzill campanar d'espadanya, amb coberta d'estructura de fusta. Tot i que hores d'ara no s'han trobat dades documentals dels seus orígens romànics (les primeres notícies escrites són del segle XVI) molts estudiosos tenen indicis que es tracta d'un temple preromànic, per l'antiguitat evident dels murs.

La senzilla església de Sant Martí del Montseny, inici de la nostra ruta. A sota: El Vilar, amb el turó de l'Home i les Agudes al fons.

SENTIM EL FORT BROGIT DE L'AIGUA DEL GORG BULLIDOR

Una pista planejant ens porta en 750 m fins a can Vilorda i can Crossa. El camí continua a ponent, resseguint des de dalt la riera de la Castanya. Quan arribem al petit promontori de roca Ardenya sentim el fort brogit de l'aigua del gorg Bullidor, a la riera del Molí, l'afluent de la riera de la Castanya que separa els termes municipals del Montseny d'on venim, i ara entrem al Brull. La pista s'endinsa en direcció nord pel bac del Molí, fins que just arribem al pont que

creua la riera i trobem el molí de l'Adrobau. Aquí portem caminats 1,9 km i el soroll de l'aigua és colpidor. El GR 5 prossegueix a ponent, guanyant altura a poc a poc, creuant el sot Gros i el sot Xic, i arribem a l'Adrobau, un mas abandonat on avui hi ha una estació del Grup d'Investigació en Geoquímica Atmosfèrica (CESIC).

EL VILAR

Continuem caminant i quan ja portem 2,9 km trobem la magnífica font del Vilar, a peu de la pista, en una zona ben ombrívola gràcies als

plataners i dos exemplars d'avets de grans dimensions. És una font construïda amb carreus irregulars de pedra i ciment que consta d'una estructura vertical quadrada que recolza en el talús de la muntanya. A la part superior hi ha un ornament amb un arc rebaixat i acabat triangular a dos vessants. Una mica més i arribem al Vilar, masia adaptada a les necessitats d'escola de natura, on destaca el portal d'arc de mig punt de la porta d'entrada amb la clau de l'arc decorada amb un escut que és bé cultural d'interès nacional, i el rellotge de sol de la façana principal.

El camí enllaça revolts suaus sempre en direcció a ponent fins a trobar un trencall a la nostra dreta als 4,2 km. Recte continua el GR 5 fins al Cafè, que és per on tornarem, però nosaltres pujarem ara per la pista de la nostra dreta.

EL BOSCÀS

En ascensió, i creuant dos sots ben humits, arribem a la font del Boscàs. Annexa al mur del camí, a la part inferior hi ha el broc de la font. D'una pedra de forma rodona, i de color més clar que la resta, en surt un gruixut tub metàl·lic circular per on raja l'aigua abundant. A sobre hi ha la data 1909 i les inicials P. M.

Una mica més i arribem al Boscàs, una de les masies històriques de la parròquia de la Castanya, casa de pagès de grans dimensions feta de carreus irregulars de pedra i argamassa, amb acabat arrebossat i pedra, tota coberta

amb teula àrab. Continuem amunt, i fent una gran llaçada ens plantem davant de la pista que puja fins a Sant Cristòfol.

EL BOSCÀS, UNA DE LES MASIES HISTÒRIQUES DE LA PARRÒQUIA DE LA CASTANYA

SANT CRISTÒFOL DE LA CASTANYA

Hem caminat 5,7 km des de l'inici i ja hem arribat a Sant Cristòfol de la Castanya, església romànica datada al 1025, de petites dimensions, que forma un conjunt harmònic amb la

La façana soleia del Boscàs sobre a la vall. A dalt: Sant Cristòfol de la Castanya.

sagristia que li fou adossada. És una construcció d'una sola nau amb tres arcs torals, coberta amb volta d'aresta, en què ha desaparegut l'absis original romànic, substituït per una construcció trapezoïdal. La Castanya mai havia estat parròquia, sinó que depengué des dels seus orígens de Sant Martí del Brull. Es tenen notícies documentals d'aquesta església des de 1025, tot i que va ser consagrada el 1082 pel bisbe de Vic Berenguer Seniofred de Lluçà, a petició del vescomte de Cardona i senyor del Brull. Al seu interior es conservava un retaule fet expressament pel pintor Bertran Badia, que va ser posteriorment substituït per un altre de barroc. A l'era hi trobem una moderna font, i darrere de les cases de la sagristia una altra amb un gran safareig rectangular.

DES D'AQUÍ, I ENMIG DELS CAMPS ES POT VEURE EL FABULÓS CASTANYER DEL BOSCÀS, TAMBÉ ANOMENAT DELS SETZE PLANÇONS EN REFERÈNCIA A LES SEVES SETZE BRANQUES

Continuem amunt, travessant alguns sots, i quan hem caminat 6,5 km al peu de la pista ens trobarem la feréstega font de la Verneda, font històrica documentada des de fa més de tres centúries. Un xic més amunt hi ha el mas de les Mirones. Des d'aquí, i enmig dels camps es pot veure el fabulós castanyer del Boscàs, també anomenat dels Setze Plançons en referència a les seves setze branques. L'exemplar és espectacular i solitari, com volent recordar el perquè del topònim de la parròquia.

**Paisatge típic de la Calma,
entre el pla de Bassau i el Cafè.**

LA CORTADA

Som al camí que puja de la Castanya a coll Formic, i als 6,8 km passem per la Cortada, mas encara habitat que presideix de manera solemne la vall. Es tracta d'una masia de base rectangular amb planta baixa i dos pisos orientada al sud, construïda amb rocam irregular de pedra lligada amb ciment, i coberta a quatre vents amb teula àrab. Les obertures són fetes amb grans carreus tallats de forma regular i grans llindes de pedra, i les finestres del primer pis tenen l'ampit decorat. La porta principal té un arc de mig punt rebaixat fet de maons. A la façana principal hi ha nou obertures ben alineades en tres rengleres. Dos graons de pedra faciliten l'accés a la casa per aquesta porta; just al davant hi ha una petita era. Adossat a la part posterior hi ha un cos afegit que segueix les línies de la casa, però de menor altura degut a l'elevada inclinació del terreny. Trobem les primeres referències documentades de la casa de la Cortada a finals del XVII. El cos de llevant, amb la porta i la seva llinda amb data del 1651 és la part construïda més antiga.

Ara ens espera una pujada continuada, homogènia, força solitària. Quan portem 7,3 km passem per sota la roca del Badoc, promontori rocós força curiós. Tresquem en direcció nord i la pista entra a l'obaga dels turons Faig de la Mola i el Cucurull. En aquest àmbit més frescal, a l'anomenada fageda de la Cortada, a peu de pista trobem la font del Sot del Rector, a 9,6 km de ruta.

La font va ser inaugurada al 2008 amb motiu del 59è Aplec de Matagalls i està dedicada

**Façana principal de la Cortada,
vigilada per les oques.**

al bicentenari del naixement de sant Antoni M. Claret. Van col·laborar en l'obra de la font els ajuntaments del Brull i Tona. Sobre el gran pedró de la front hi ha un rètol de fusta amb el nom de la font amb les lletres de color negre; al costat hi resten els quatre forats que sostenien la placa de coure amb l'escut del Brull que algun malvat va robar. Prosseguim la pista a nord fins arribar a Collformic (10,5 km).

COLLFORMIC I LA CALMA

Som al punt més alt de la carretera BV-5301, la mateixa on hem deixat el cotxe a l'inici. Aquí hi ha un bar restaurant on podem recuperar forces, o també podeu beure de l'aigua de la font de Bosch i Jover, tot i que per això haureu de

descendir breument pel corriol que baixa al Brull i tornar aquí, perquè la nostra ruta continua per la pista que puja per la Soleia de Ferriol, ara enllaçant amb el GR 5.2. Hem pujat fins un gran tossol herbat anomenat pla de l'Ase Mort (11,5 km), i a partir d'ara caminarem pel paisatge típic de la Calma, primer per la pujada de la Mel i després pel pla de l'Estany i el pla del Bassau (13,1 km). Prenem a la nostra dreta una pista ben marcada en direcció oest, entrant ara al terme municipal de Tagamanent. Té una carena a poc d'entrar, anem baixant en direcció ponent. En l'anomenat el collet de la Font hi ha un corriol molt feréstec a dreta, que agafem.

Els ramats encara pasturen a la vall de la Castanya.

FONT DE SANTA JOAQUIMA

Per un corriol ben ombrívol arribem a la font de Santa Joaquina, també anomenada d'en Bresc (12,6 km). Inaugurada el 24 de maig de 1964 pel bisbe de Vic Ramon Masnou, amb assistència de molts excursionistes, religioses i nombrosos alumnes dels col·legis Carmelites de la Caritat. Al magnífic conjunt ceràmic de 24 rajoles que presideix la font (signat per A. Serra Presseguer) hi ha dibuixat el perfil montsenyenc que s'albira des de la Calma: Matagalls, turó de l'Home i les Agudes. Desfem el corriol i, en tornar a la pista, descendim en direcció a ponent, passant per una masoveria anomenada la Caseta. A poc a poc, la silueta de Sant Cebrià de la Móra es va fent present entre el bucòlic paisatge fins que hi arribem (14,3 km).

SANT CEBRIÀ DE LA MÓRA

Església de pedra vermella local que apareix documentada per primera vegada l'any 1102, en un document de cessió d'unes vinyes (tot i que el topònim Móra és citat ja a un document

del 898). La primitiva església romànica d'una sola nau i volta de canó va ser ampliada posteriorment per afegir dues capelles laterals, la sagristia (avui derruïda) i el campanar, però va perdre la porta original, orientada a migdia. Sant Cebrià és un clar exemple d'aquest lligam del romànic amb el paisatge, una potent integració de l'arquitectura mil·lenària amb la geografia. Desfem la pista vermellosa de nou fins tornar al pla de Bassau, una altra vegada al GR 5.2 (16,6 km acumulats fins ara).

EL CAFÈ

Hem continuat el GR 5.2 sempre en direcció sud, amb planes obertes, sense boscúria, i podent mirar a la nostra esquerra el turó de l'Home i les Agudes, i a la nostra dreta els cingles del Saní, i encara més llunyà, per sobre del riu Congost, el pla de la Garga de Centelles. El camí carener marca el límit entre els termes de Tagamanent, a ponent, i el Brull, a llevant. Arribem al Cafè (17,7 km), antiga i modesta masoveria del que en prou feines en queda alguna paret dreta. Aquest era un punt important de la Calma, un lloc on es trobaven el camí que puja d'Aiguafreda per sant Isidre i la carena de la Perera, per ponent, amb el camí de la vall de la Castanya, per llevant. Encara avui en dia el

Cafè és un lloc assenyalat, perquè és el punt de trobada del GR 5.2 amb el GR 5.

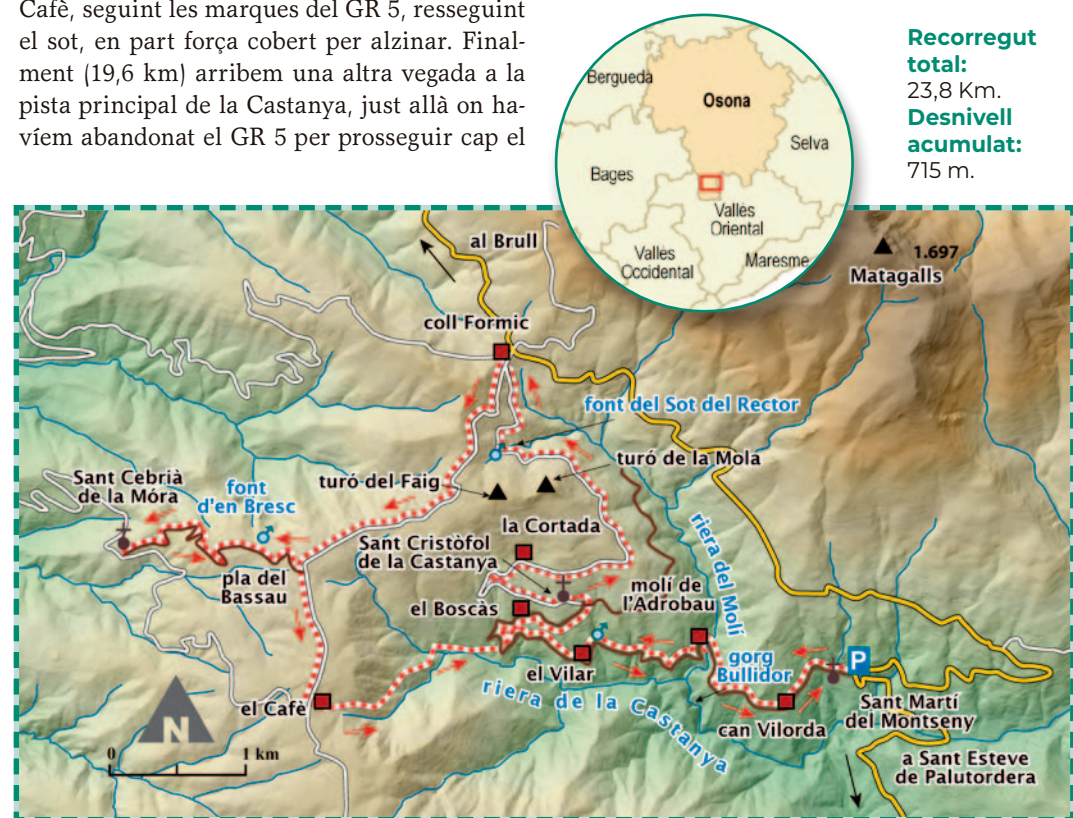
Ara baixem pel corriol que s'obre per sota el Cafè, seguint les marques del GR 5, resseguint el sot, en part força cobert per alzinar. Finalment (19,6 km) arribem una altra vegada a la pista principal de la Castanya, just allà on havíem abandonat el GR 5 per prosseguir cap el

Boscàs. No és d'estranyar, doncs, que gran part de la boscúria que hem fet rebí el nom de *costes del Boscàs*.

VALL DE LA CASTANYA

I ara desfem la pista que hem fet al principi, sempre paral·lela a la riera de la Castanya, passant de nou pel Vilar, l'Adrobau, el molí de l'Adrobau, i la Cort, mas on podrem tastar i comprar productes naturals d'aquesta vall. Som de nou a Sant Martí Vell, i hem completat els 23,8 km total de la ruta.

Hem vist tres exemples del que l'arquitecte francès M. de Gerville va definir al 1818 com a *arquitectura romànica*, segons ell derivada de l'*opus romanum*. Encara que la seva definició va ser en termes despectius, avui per nosaltres el vocable romànic suposa una valorització de l'edifici, i en el cas del Montseny, saber que es tracta d'un monument lligat de manera inseparable al paisatge.

Recorregut total:
23,8 Km.
Desnivell acumulat:
715 m.